

Аркестр дзіцячых элементарных музычных інструментаў

Праграма факультатывага курса

■ **Пытанне выкарыстання музычных інструментаў у музычным выхаванні дзяцей дашкольнага і малодшага школьнага ўзросту неаднаразова ўзнімалася ў працах вядомых педагогаў-музыкантаў. Асабліва плённым у музычным развіцці дзяцей прызнана выкарыстанне дзіцячых элементарных музычных інструментаў (сістэма дзіцячага музычнага выхавання Карла Орфа). Наяўнасць у пачатковай школе (а ў перспектыве і ў сярэдняй) дзіцячага аркестра садзейнічае ўдасканаленню пазакласнай работы школы, паглыбленню музычных ведаў вучняў, развіццю іх музыкальнасці.**

Аднак, нягледзячы на станоўчыя тэарэтычныя і практычныя перадумовы, працэс стварэння аркестраў дзіцячых элементарных музычных інструментаў у агульнаадукацыйных школах Беларусі да гэтага часу застаецца ў стадыі станаўлення. Такое становішча выклікана шэрагам аб'ектыўных фактараў: адсутнасцю сістэмнага падыходу ў арганізацыі дзіцячых аркестраў, адпаведнай праграмы, неабходных інструментаў і рэпертуару, недастатковай распрацаванасцю метадычнага матэрыялу, нізкай гатоўнасцю настаўнікаў да работы ў дадзенай галіне.

Усе гэтыя фактары ўлічаны пры стварэнні прапанаванай праграмы. Яе аўтар, Валянцін Васільевіч КАВАЛІЎ, загадчык кафедры метадыкі музычнага выхавання і харавога дырыжыравання БДПУ імя М. Танка, кандыдат педагагічных навук, дацэнт, у распрацоўцы праграмы абпіраўся на вопыт айчынай і замежнай музычнай педагогікі, а таксама на ўласныя метадычныя напрацоўкі.

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Мэтай арганізацыі аркестра дзіцячых элементарных музычных інструментаў у пачатковай школе з'яўляецца знаёмства малодшых школьнікаў са спосабамі сумеснай музычнай дзейнасці, інструментальнага музіцыравання. Уся дзейнасць, якая праводзіцца ў аркестры, накіравана на развіццё творчай актыўнасці вучняў, іх музыкальных здольнасцей, цікавасці і любові да музыкі, паглыбленне музычных ведаў, фарміраванне адпаведных уменняў і навыкаў.

У працэсе музычнай дзейнасці ў аркестры вырашаецца шэраг **задач**.

1. Адукацыйныя:

знаёмства вучняў з разнастайнасцю дзіцячых элементарных музычных інструментаў; авалоданне прыёмамі ігры на іх; фарміраванне ўяўлення аб сутнасці элементаў музычнай мовы і сродках музычнай выразнасці; засваенне нотнай граматы.

2. Выхаваўчыя:

абуджэнне цікавасці да творчага музіцыравання і інструментальнай дзейнасці; фарміраванне пачуцця калектывізму, таварыскасці, адказнасці.

3. Развіццёвыя:

развіццё музыкальных здольнасцей вучняў (пачуцця рытму, ладу, тэмпу; гукавышыннага, гарманічнага, поліфанічнага, тэмбравага, дынамічнага сляху), навыкаў калектывунай ігры; фарміраванне мастацкага густу.

У працэсе заняткаў школьнікі авалодваюць наступнымі **ведамі, уменнямі і навыкамі**:

1. Знаёмяцца з назвамі музычных інструментаў і правіламі іх захоўвання.

2. Засвойваюць прыёмы ігры на розных музычных інструментах.

3. Вучацца арыентавацца ў запісе нескладаных партытур да песенных і інструментальных мініячур.

4. Набываюць навыкі ансамблевага выканання, уменне карэктываваць якасць выканання розных партый партнёрамі па ігры.

5. Знаёмяцца з дырыжорскім жэстам, вучацца разумець яго, а таксама засвойваюць асаблівасці атрымання гукаў і гукавядзення.

Да важнейшых **умоў** арганізацыі аркестра варта аднесці:

1. Наяўнасць набору дзіцячых элементарных музычных інструментаў і аўдыторыі, у якой будуць праходзіць заняткі.

2. Сістэматычнасць заняткаў з вучнямі.

3. Добрае веданне настаўнікам тэхнічных асаблівасцей і індывідуальных характарыстык кожнага інструмента, валоданне выканаўчымі прыёмамі, спецыфічнымі для кожнага інструмента, метадыкай развучвання музычных твораў, навыкамі іх аранжыроўкі ў адпаведнасці з наяўным складам выканаўцаў.

4. Паступовае ўскладненне твораў, прызначаных для развучвання.

5. Індывідуальны падыход да вучняў з улікам іх узроставых асаблівасцей.

АГУЛЬНЫЯ ПАЛАЗЭННІ

Аснову аркестра дзіцячых элементарных музычных інструментаў складаюць інструменты, якія

ўвёў у школьную практыку знакаміты нямецкі кампазітар і педагог Карл Орф. У першую чаргу гэта так званыя штабшпілі — ударна-гукавышынныя інструменты. Яны ўяўляюць рэзанансную скрыню і шэраг пласцінак з дрэва ці металу, удар па якіх утварае гукі пэўнай вышыні. Гэта ксілафоны, металафоны, гlockеншпілі (званочкі), а таксама шклянныя пасудзіны і маленькія літаўры. Сюды часта адносяць і так званыя прыродныя інструменты (гукі-жэсты) без пэўнай гукавой вышыні: плясканне ў далоні, пстрыканне пальцамі, прытопы, а таксама маленькія ўдарна-шумавыя інструменты (драўляныя і скураныя барабаны, бубны, бразготкі, трохвугольнікі, драўляныя палачкі, талеркі, трашчоткі, кастаньеты, румбы і інш.).

З падрабязным апісаннем названых інструментаў можна пазнаёміцца ў адпаведнай літаратуры, спіс якой змешчаны ў канцы артыкула [6, 7, 12, 15, 26].

Важнейшай асаблівасцю выкарыстання дзіцячых элементарных музычных інструментаў з'яўляецца тое, што ігра на іх не патрабуе працяглай падрыхтоўкі. Вучань амаль адразу пачынае іграць на інструменце і самастойна атрымліваць веды ў ходзе практычнай работы над прапанаваным настаўнікам заданнем. Станоўчым з'яўляецца і той факт, што многія школьнікі ўжо знаёмыя з рознымі элементарнымі інструментамі, бо атрымалі пэўную падрыхтоўку ў дзіцячых садках.

У аркестр могуць быць уключаны духавыя інструменты (блок-флейты, акарыны, трыёлі, пан-флейты, кларнеты) і струнна-шчыпковыя (гітара, цымбалы, гуслі, цытра і інш.). Менш характэрным з'яўляецца выкарыстанне клавійных (фартэпіяна, баян, акардэон) і электрамузычных інструментаў (сінтэзатар). На іх засваенне патрабуецца шмат часу, таму лепш, каб гэтыя інструменты не вялі меладычную лінію, а акампаніравалі.

Набор у аркестр праводзіцца ў пачатку навучальнага года, што не выключае прыняцця дзяцей у музычны калектыв у працягу ўсяго перыяду яго дзейнасці. У школьнікаў правяраюцца пачуццё рытму, гукавышынны слых і музыкальная памяць. Аднак абавязкова ўлічваецца галоўнае — жаданне іграць у аркестры. У залежнасці ад наяўных інструментаў і музычнай падрыхтаванасці дзяцей (навучанне ў музычнай школе, студыі і г. д.) фарміруецца адна або некалькі груп. Аптымальны склад адной групы — 10 — 15 чалавек.

Асноўнай формай навучання з'яўляюцца заняткі з усім складам аркестра. Прадугледжваецца таксама правядзенне індыўідуальных і групавых заняткаў (па асобных партыях, аркестравых групах). Колькасць гадзін на іх вызначаецца ў залежнасці ад колькасці ўдзельнікаў, складу інструментаў аркестра і ўмоў работы школы. Па магчымасці групавыя і індыўідуальныя заняткі праводзяць у дзень агульнай рэпетыцыі.

Рэпертуар для ігры вызначаецца наборам інструментаў, узроўнем падрыхтаванасці аркестрантаў, іх колькасцю, а таксама навыкамі кіраўніка ў галіне інструментоўкі. Пры падборы рэпертуару ўлічваецца і жаданне дзяцей развучыць той ці іншы музычны твор. Кіраўнік знаёміць вучняў з музычнай п'есаю, выконвае яе на фартэпіяна, баяне, акардэоне ці арганізоўвае праслухоўванне аўдыёзапісу. Абмяркоўваецца характар твора, вызначаецца, якія інструменты неабходны для яго выканання.

Удзельнікі аркестра павінны мець сшыткі для запісу сваіх партый. Кожнаму вучню кіраўнік распісвае яго партыю, засваенне якіх адбываецца пад час індыўідуальных або групавых заняткаў. Твор развучваецца па фразях.

Работу над партытурай умоўна можна падзяліць на наступныя этапы:

- а) разбор нотнага тэксту;
- б) паказ асаблівасцей выканання;

- в) пастаноўка рухальнага апарату;
- г) развучванне і выкананне партый вучнямі;
- д) ігра па партыях;
- е) ігра ў ансамблі;
- ж) ігра ўсім аркестрам.

Пры рабоце ў групе ці з усім складам аркестра асабліва ўвагу трэба надаваць зладжанасці сумеснага выканання, пабудове ансамбля, гукавой якасці партый, якія выконваюцца. Гэтаму садзейнічае разуменне вучнямі дырыжорскага жэста, а таксама выкарыстанне ў рабоце разнастайных вучэбна-трэніровачных заданняў [6, 7, 15]. У пэўных выпадках для больш насычанага, сучаснага гучання, выкарыстання новых адценняў, рытмаў кіраўнік можа ўключыць у гучанне аркестра аўдыёзапіс частковай аранжыроўкі твора з дапамогай сінтэзатара (фанаграма "мінус адзін"). Пры гэтым важна далікатна падысці да музычнага матэрыялу, каб не нанесці шкоду зместу твора.

Для стымулявання дзейнасці аркестрантаў, павышэння іх агульнага творчага патэнцыялу важнае значэнне мае арганізацыя канцэртных выступленняў як самога калектыву, так і сумесна з удзельнікамі іншых музычных, танцавальных гурткоў, якія працуюць у школе.

ПЕРШЫ (ПАДРЫХОЎЧЫ) ЭТАП

Работа ў аркестры пачынаецца са знаёмства дзяцей з групай ударных інструментаў, якія не маюць пэўнай вышыні гучання. Гэта прыродныя інструменты (плясканне ў далоні, пстрыканне пальцамі, прытопы і інш.) і ўдарна-шумавыя (трохвугольнік, румба, маракас, бразготка, кастаньеты, барабан, бубен, лыжкі і інш.). Авалодванне гэтымі інструментамі не патрабуе працяглага навучання, бо прыёмы ігры на іх простыя і ўяўляюць натуральныя рухі: удары, падтрэсванне, пагойдванне, кручэнне. Больш падрабязна з гэтымі прыёмамі можна пазнаёміцца ў спецыяльнай літаратуры [6, 14, 16, 26, 31].

На падрыхтоўчым этапе заняткі праводзяцца ў групах ці ўсім складам аркестра. У гэты перыяд пажадана выкарыстоўваць разнастайныя рытмічныя гульні і імправізацыі, рытмічныя дыктоўкі, практыкаванні з выкананнем дзвюх, трох і больш рытмічных структур, моўныя практыкаванні і інш. Методыка правядзення такіх практыкаванняў змяшчаецца ў адпаведнай літаратуры [2, 3, 6, 15, 25, 26, 29, 32].

Асабліва карысна ў працэсе развучвання твораў выкарыстоўваць рытмасклады, разнастайныя тэкстоўкі, якія служаць добрай дапамогай для разумення музычна-рытмічных суадносін, што маюцца ў творы. Важна таксама праслухоўваць і аналізаваць музычныя творы, у выкананні якіх удзельнічаюць ударна-шумавыя інструменты.

Асноўны змест падрыхтоўчага этапу. Рытмізацыя слоў і тэкстаў з улікам асаблівасцей іх зместу, сэнсавых націскаў і эмацыянальных адценняў. Развіццё імправізацыйных уменняў вучняў у працэсе прыдумвання і вар'іравання рытмічных дапаўненняў да дзіцячых песенек і лічылак.

Засваенне разнастайных рытмічных пабудоў у ходзе ігры на прыродных і ўдарна-шумавых інструментах. Выпрацоўка навыку разбору рытмічных працягласцей, рытмічнага запісу. Развучванне нескладаных музычных суправаджэнняў да песень і п'ес. Самастойнае арыентаванне ў рытмічным запісе.

Выразнае выкананне простых музычных твораў з выкарыстаннем ударна-шумавых інструментаў. Работа над рытмічнай дакладнасцю выканання. Самастойнае складанне рытмічных суправаджэнняў. Сумяшчэнне ігры на інструментах са спяваннем развучаных у класе песень. Рытмічны канон. Развіццё пачуцця рытму, дынамічнага, тэмбравага і тэмпавага слыху, пачуцця формы, умення іграць у ансамблі.

ДРУГІ ЭТАП

Дзеці знаёмяцца з ударна-гукавышыннымі інструментамі (ксілафоны, металафоны, гlockеншпілі, шклянкі, літаўры і інш.) і струнна-шчыпковымі (цымбалы, цытра і інш.), гісторыяй стварэння і прыёмамі ігры на іх.

На гэтым этапе пачынаецца знаёмства дзяцей з нотнай граматай, якая вывучаецца ў працэсе работы над музычным творам. Паслядоўнасць яе засваення абумоўлена практычнай патрэбнасцю і асабістым вопытам кіраўніка. Знаёмства з нотнымі знакамі ажыццяўляецца ў ходзе ігры на дыяганічных штабпілях — ксілафонах, гlockеншпілях, металафонах.

Мэтазгодна прымяняць умоўныя знакі, літарныя і складовыя абазначэнні мелодыі і рытму.

Сумеснай ігры ў аркестры папярэднічаюць індывідуальныя заняткі з кожным вучнем і невялікімі групамі па 3 — 4 чалавекі (па партыях ці аркестравых груп). У далейшым праводзяцца зводныя рэпетыцыі з усім аркестрам.

Асноўны змест другога этапу. Слуханне гучання аркестра, у склад якога ўваходзяць ударна-шумавыя, ударна-гукавышынныя і струнна-шчыпковыя інструменты. Ава-лодванне тэхнікай ігры на інструментах. Меладызация рытмаў, тэкстаў, лічылак. Стварэнне акампанементаў да музыка-моўных інсцэніровак. Сумяшчэнне ігры на гукавышынных інструментах са спяваннем.

Засваенне нотнай граматы. Складанне мелодыі у зададзеным рытме па ступенях мажорнай пентатонікі. Практыкаванні на дапаўненне зададзенай мелодыі. Выразнае выкананне інструментальных твораў з выкарыстаннем штабпіляў, струнна-шчыпковых і ўдарна-шумавых інструментаў.

Выканальніцкія навыкі

Ударна-гукавышынныя інструменты. Становішча інструмента пад час ігры. Пастаноўка рук і асноўныя спосабы гукаатрымання: адзінкавыя ўдары, удары, якія чаргуюцца, адначасовыя ўдары дзвюма рукамі, відэльцападобныя ўдары, перакрываваныя ўдары, трэмала, глісанда, фаршлаг і інш. Ігра на штабпілях секвенцый ўверх і ўніз ва ўнісон, тэрцыю, секту з прапяваннем сам сабе гукаў, якія выконваюцца. Штрыхі: стаката, нон легата. Дынамічныя адценні.

Струнна-шчыпковыя інструменты. Становішча інструмента пад час ігры. Пастаноўка рук і асноўныя спосабы гукаатрымання: шчыпок пальцамі ці медыятарам, глісанда. Выкананне па трафарэтах. Штрыхі: стаката, нон легата. Дынамічныя адценні.

Аркестравыя навыкі

Разуменне дырыжорскага жэста ў двух-, трох- і чатырохдольным памерах. Жэст на ўступанне і зняцце гуку. Адначасовы пачатак і заканчэнне ігры. Уступанне і зняцце гучання розных аркестравых груп і асобных інструментаў. Затактавае ўступанне. Узгодзеная ігра па партыях у групамі і ўсім аркестрам.

ТРЭЦІ ЭТАП

Працягваецца работа з інструментамі, знаёмства з якімі адбылося на папярэдніх этапах. Музыканы матэрыял твораў для выканання ўскладняецца. Па меры ўскладнення партый уводзяцца храматычныя абазначэнні і ігра з выкарыстаннем храматычных ступеней. Пры гэтым улічваецца прынцып даступнасці ў дачыненні да ведаў, якія засвойваюцца, і музыкальнага матэрыялу для выканання.

На дадзеным этапе вылучаецца група дзяцей для ігры на духавых і клавійных інструментах. Работу, звязаную з засваеннем гэтых інструментаў, лепш праводзіць у групамі па чатыры або па два чалавекі.

У залежнасці ад складанасці твора, яго зместу кіраўнік можа вар'іраваць склад дзіцячага аркестра, выбіраць пэўныя інструменты для кожнай групы.

Выканальніцкія навыкі

Духавыя інструменты. Становішча інструмента пад час ігры. Становішча корпуса. Пастаноўка рук на клавіятуры. Асноўныя спосабы гукаатрымання. Асаблівасці дыхання. Штрыхі: стаката, нон легата, легата. Дынамічныя адценні. Гігіена карыстання духавымі інструментамі.

Клавійныя інструменты. Пасадка. Становішча інструмента пад час ігры. Пастаноўка правай і левай рукі. Гукаатрымання. Вядзенне і змена рухаў меха левай рукой пры ігры на баяне, акардэоне. Узяцце акорда. Штрыхі: стаката, нон легата, легата. Дынамічныя адценні.

Аркестравыя навыкі

Засваенне простых мелодыі пад час ігры на духавых і клавійных інструментах. Павышэнне агульнага ўзроўню музыкальнага развіцця дзяцей. Удасканаленне тэхнічных навыкаў. Павышэнне якасці выканання. Далейшае развіццё асноўных музыкальных здольнасцей.

Адначасовы пачатак і заканчэнне ігры ўсім складам аркестра. Уступанне і зняцце гучання розных аркестравых груп і асобных інструментаў. Затактавае ўступанне. Адзінства прыёмаў гукаатрымання. Дынамічныя адценні ў розных аркестравых групамі. Дырыжорскі жэст пры запавольванні і паскарэнні тэмпу. Ускладненне рэпертуару.

ПРЫКЛАДНЫ РЭПЕРТУАР

Першы (падрыхтоўчы) этап

1. Заінька. Беларуская народная песня. Абр. В. В. Каваліва [12].
2. Г. Іванова. На кані скачу [32].
3. А. Руббах. Воробей [23].
4. Стары гадзіннік (канон) [32].
5. С. Прокофьев. Марш [10].
6. М. Красев. Лошадкі [23].
7. Хадзіў каток па капусце. Беларуская народная песня. Абр. В. В. Каваліва [12].
8. М. Глінка. Польшка [23].
9. Здравствуй, школа! Муз. М. Парцхаладзе, сл. Л. Некрасовой [22].
10. Б. Кравченко. Литавры [13].
11. Латышская народная песня [23].
12. В. Ребиков. Медведь [23].
13. Казачок. Эстонский народный танец. Обр. Арпо [23].
14. П. Чайковский. Марш деревянных солдатиков [10].
15. Д. Шостакович. Вальс-шутка [10].
16. В. Щербачев. Куранты [23].
17. Стары Кастальтэр. Нямецкая народная песня. Абр. К. Орфа [32].
18. В. Витлин. Бубенцы [23].
19. П. Чайковский. Польшка [10].
20. В. Калинин. Кисонька [23].
21. Д. Кабалевский. Клоуны [10].
22. А я по лугу. Русская народная песня. Обр. В. Агафонникова [16].

Другі этап

1. Іграў я на дудцы. Беларуская народная песня. Абр. В. В. Каваліва [12].
2. В. Витлин. Серенькая кошечка [13].
3. Забаўлянка. Беларуская народная песня [1].
4. Пайшла курка да лісачкі. Муз. А. Рамізоўскай, сл. С. Шушкевіча [12].
5. Сеў жучок на сучок. Беларуская народная песня. Абр. В. В. Каваліва [12].

6. В. Витлин. Дед Мороз [13].
 7. Грушка. Беларуская народная песня [1].
 8. Ай, куры, куры. Беларуская народная песня. Абр. В. В. Каваліва [12].
 9. Баю-баю-баючык. Беларуская народная песня. Абр. В. В. Каваліва [12].
 10. Калыханка. Беларуская народная песня [1].
 11. При свете месяца. Французская народная песня. Абр. П. Ван Хауве [32].
 12. Петушок. Беларуская народная песня. Абр. В. В. Каваліва [12].
 13. Таўкачыкі. Беларуская народная песня [1].
 14. С. Баневич. Синеглазка [22].
 15. Дражнілка. Беларуская народная песня [1].
 16. Шастак. Беларуская народная песня [1].
 17. Р. Шуман. Солдатский марш. [16].
 18. Калі паганяты асла вяртаецца з поля. Французская народная песня. Абр. П. Ван Хауве [32].
 19. На мосту Авіньён. Французская народная песня. Абр. П. Ван Хауве [32].
 20. Т. Вилькорейская. Колыбельная [13].
 21. Е. Бабырин. Паровоз [13].
 22. Д. Шостакович. Шарманка [7].
 23. Д. Кабалевский. Вроде вальса [22].
 24. А. Спендиаров. Колыбельная [21].
 25. Ой, лопнул обруч. Украинская народная песня. Абр. И. Берковича [7].
 26. М. Глинка. Мелодичный вальс [21].
 27. П. Чайковский. Вальс [16].
 28. Р. Шуман. Смелый наездник [16].
 29. Заинька. Вариации на тему русской народной песни [10].
 30. Полька. Чешская народная мелодия [7].
 31. С. Вольфензон. Часики [7].
- Трэці этап**
1. Во саду ли, в огороде. Русская народная песня [28].
 2. Во саду ли, в огороде. Русская народная песня [6].
 3. А я по лугу. Русская народная песня [28].
 4. Веселый саложник. Польская народная песня [6].
 5. Перапёлачка. Беларуская народная песня [6, 22].
 6. Армянский танец [28].
 7. Д. Кабалевский. Кавалерийская [21].
 8. Саўка ды Грышка. Беларуская народная песня [21].
 9. И. Морозова. Полька (из балета "Доктор Айболит") [22].
 10. Л. Бетховен. Сурок [6, 22].
 11. Гуцульские напевы [28].
 12. Светит месяц. Русская народная песня [6].
 13. Петушок. Латышская народная песня [6].
 14. В. А. Моцарт. Волшебные колокольчики (из оперы "Волшебная флейта") [6].
 15. А. Жданов. Птичка [6].
 16. Н. Любарский. На лодке [7].
 17. Казачок. Украинский народный танец [15].
 18. Санта-Лючия. Итальянская народная песня [15].
 19. П. Чайковский. Неаполитанский танец [15].
- ЛІТАРАТУРА**
1. Беларускі дзіцячы фальклор. Традыцыйныя запісы, апрацоўкі і аўтарскія творы / Склад. А. М. Аляхновіч, М. В. Ракчэў, А. С. Фядосік, У. Д. Каструлёў. — Мн., 1994.
 2. Боровик Т. Звуки, ритмы и слова. Ч. 1. — Мн., 1999.
 3. Боровик Т., Манина Т. От слова к музыке. Речевые упражнения // Учеб. пособие для развития чувства метроритма в классах сольфеджио ДМШ. — Мн., 1995.
 4. Бороздинов А. Классный оркестр // Музыка в школе. — 1988. — № 4.
 5. Бороздинов А. А. Коллективное инструментальное музицирование на уроках музыки в младших классах общеобразовательной школы. — Калуга, 1987.
 6. Бублей С. П. Детский оркестр. — Л., 1989.
 7. Ветлугина Н. А. Детский оркестр. — М., 1976.
 8. Все мы музыканты: Песни и пьесы для оркестра детских музыкальных инструментов / Сост. А. В. Певчая. — М., 1981.
 9. Гарошка Т. С. Паўрочная распрацоўка ігры на дзіцячых музычных інструментах: Для настаўнікаў музыкі пачатковай школы. — Мн., 1994.
 10. Дмитриева А. Г., Ройтерштейн М. И. Школьная музыка: Работа с учащимися 1-го класса при помощи детских музыкальных инструментов. — М., 1984.
 11. Жилин В. А. Орф-уроки. — Варна, 1995.
 12. Каваліў В. В., Сіманоўская І. М. Ігра на дзіцячых музычных інструментах у першым класе: Метад. дапам. — Мн., 1994.
 13. Колокольчики: Пьесы для детских музыкальных инструментов и фортепьяно. — СПб., 1999.
 14. Кононова Н. Г. Обучение дошкольников игре на детских музыкальных инструментах. — М., 1990.
 15. Кунцэвіч В. М. Аркестр дзіцячых музычных інструментаў: Метад. дапам. па інструментазнаўству і інструментоўцы. — Мн., 1997.
 16. Лаптев И. Г. Детский оркестр в начальной школе: Кн. для учителя. — М., 2001.
 17. Лаптев И. Г. Оркестр в классе. — М., 1994.
 18. Лаптев И. Г. Оркестр в классе? Да! — Астрахань, 1999.
 19. Лаптев И. Г. Тронуть струны разума и сердца // Музыка в школе. — 1988. — № 3.
 20. Макаровская Ф. Творческое музицирование как метод музыкального воспитания // Вопросы методики начального музыкального образования. — М., 1981.
 21. Оркестр в классе. Песни и пьесы для оркестра детских музыкальных инструментов / Сост. и инструм. И. Г. Лаптев. — М., 1980.
 22. Оркестр в классе. Песни и пьесы для оркестра детских музыкальных инструментов / Сост. и инструм. И. Г. Лаптев. — М., 1990.
 23. Оркестр в классе. Песни и пьесы для оркестра детских музыкальных инструментов / Сост. и инструм. И. Г. Лаптев. Вып. 2. — М., 1991.
 24. Радынова О. П. Игра на детских музыкальных инструментах. Творчество детей в игре на музыкальных инструментах // Музыкальное воспитание дошкольников. / Под ред. О. П. Радыновой. — М., 1994.
 25. Ремизовская Е. Р. Солнышко. Система, методика, опыт музыкального воспитания детей раннего и дошкольного возраста. — Мн., 1996.
 26. Система детского музыкального воспитания Карла Орфа / Под ред. Л. А. Баренбойма. — Л., 1970.
 27. Сургаутайте В. И. Использование музыкальных инструментов на уроке // Музыкальное воспитание в школе. Вып. 7. — М., 1971.
 28. Туманян Е. А. Оркестр, внимание! : Песни и пьесы для детского оркестра : Партитура. — М., 1986.
 29. Тютюнникова Т. Э. Уроки музыки. Система обучения К. Орфа. — М., 2000.
 30. Христоролюбова И. М. Концерт, посвященный творчеству П. И. Чайковского (с партитурой для детского оркестра) // Начальная школа. — 1977. — № 12.
 31. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа / Под ред. Л. А. Баренбойма. — М., 1978.
 32. Юркевич В. Д. Дыдактычныя музычныя гульні і практыкаванні: Метад. дапам. — Мн., 1995.